

SIYASET FELSEFESİNDE EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ: LIBERAL VE LIBERTERYEN DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE EŞİTLİK

Derya ÇAKIR DEMİRHAN¹

Özet

Eşitlik, siyaset felsefesinin temel kavramlarından biridir. Eşitlik, adalet kaygısı ile eklenerek antik dönemden bu yana siyasetin temel konularından birisi olagelmış ve günümüzde iki modern siyasal ideoloji perspektifinden tartışılmaktadır: Sonuçların eşitliği anlamında sosyalist eşitlik ve yasalar önünde eşitlik bağlamında liberal eşitlik. Eşitlik ideali ve eşitlikçilik eleştirisi ise liberal ve liberteryen düşünce geleneği içinde, özellikle siyasal liberal tarafın argümanları ve bu argümanların eleştirisi üzerinden tartışmaya değer bir alan bulmuştur. Bu çalışma liberal ve liberteryen düşünce geleneği içerisindeki eşitlikçilik tartışmasının ana hatlarını ortaya koymayı amaçlamakta ve bu bağlamda John Rawls'un dağıtıcı adalet teorisinin etkisini, ayrıca siyaset felsefesinde eşitlikçilik eleştirisinin hangi argümanlar temelinde şekillendiğini betimlemektedir. Liberal ve liberteryen düşünce literatüründen hareketle, bu çalışma "Eşitliği savunmamamın siyasal-felsefi temelleri nedir?" sorusuna yanıt aramaktadır. Çalışmanın temel savı, liberal ve liberteryen düşünürlerin eşitlikçilik eleştirilerini klasik faydacı/sezgici yaklaşımının ötesine geçerek özgürlük, doğal farklılık, rasyonellik, toplumsal iş bölümü ve dağıtıcı adalet eleştirisi gibi birtakım ortak argümanlar çerçevesinde gerçekleştirmiş olduklarıdır.

Anahtar Kelimeler: Eşitlikçilik, Eşitlik, Liberalizm, Liberteryenizm

JEL Kodları: Z00

THE CRITICS OF EGALITARIANISM IN POLITICAL PHILOSOPHY: EQUALITY IN THE LIBERAL AND LIBERTARIAN TRADITION OF THOUGHT

Abstract

Equality is one of the main concepts of political philosophy. The debate on equality, along with its relationship with justice has been one of the fundamental topics of the politics and it is discussed within the framework of two modern political ideologies: Socialism which requires the equality of outcomes and liberalism defending the equality before the law. The criticism against the equality as an ideal and the egalitarianism has a basis worth discussing within the liberal and libertarian tradition especially on the arguments of the political liberal side and the criticism of the equality perspective of the political liberals. This study attempts to explain the main axis of the equality debate within the liberal and libertarian tradition besides presenting the distributive justice theory of John Rawls and its criticisms in a descriptive way. Drawing on the liberal tradition, this study seeks answer to the question of what the political-philosophical sources of is not defending equality. The main argument of this study is that the liberal and libertarian tradition has critiqued equality and egalitarianism by moving beyond the classical dichotomy of pragmatism and intuitionism, drawing on a set of arguments such as freedom, natural difference, rationality, division of labor, and the criticism of the distributive justice theory.

Keywords: Egalitarianism, Equality, Liberalism, Libertarianism

JEL Codes: Z00

GİRİŞ

Siyaset felsefinin temel kavramlarından birisi olan eşitlik kavramını çeşitli sorular çerçevesinde ele almak mümkündür. Eşitliğin ne olduğu, adaletle olan ilişkisinin ne olduğu, neden savunulması ya da savunulmaması gerektiği, ahlaki mi yoksa rasyonel bir yaklaşım içerisinde mi ele alınması gerektiği soruları bunlardan bazılarıdır. Eşitliğin en temel anlamda ne olduğu sorusuyla başlamak gerekirse, kavramı, Gerald F.Gaus'a (2000) referansla, bir ölçü bağlamında eş olmak ve eşitsizlik durumunu da bir şeyin bir diğerine tercih edilebilir olduğu durum olarak tanımlamak mümkündür. Daha indirgemeci bir şekilde ise eşitlik, iki şeyin tüm özellikleri ile aynı olması durumudur (Rothbard, 2009: 4-5).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Zonguldak, Türkiye, derya.cakir@beun.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0001-9217-2931

Eşitlik kavramı ile ilgili en temel sorun kavramın tek başına değerlendirildiğinde herhangi bir değer ifade edip etmediği noktasındadır. Bu değer elbette adalet bağlamında bir değerdir ve bize eşitliğin ya da eşitsizliğin adil olup olmadığını sorgular. Bu noktada dikkate değer bir perspektif Gaus'a (2000) aittir. Ona göre, iki şeyin aynı olması ya da birbirlerine tercih edilebilir olmaları iyi ya da kötü herhangi bir değer yargısına varmamaktadır; bazen iki şeyin aynı olması adil iken bazen farklı olması adalete tekabül eden durum olabilir. Bu nedenle eşitliğin tek başına bir erdem ya da ulaşılması gereken bir iyi olarak ele alınması, tartışıldığı bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilebilecek bir durum değildir.

Eşitliğin tartışıldığı siyasal bağlama, herkesin yasalar önünde eşit olmasının savunulması ya da eşitliği daha geniş düşünerek maddi koşullar bağlamında herkesin eşit olması olarak, iki farklı perspektif hakimdir. Bu iki farklı yaklaşım siyaset felsefesi geleneğinde, yasalar önünde eşitliği savunan liberal eşitlik anlayışı ve maddi sonuçlar bağlamında eşitliği öngören sosyalist eşitlik anlayışı olarak karşımıza çıkar. Bu noktada eşitlikçilik, sosyalist eşitlik anlayışı olarak ifade edilen radikal eşitlikçi yaklaşımı ifade etmektedir.

Eşitlik tartışmalarını sınıflandırmaya yönelik bir diğer yaklaşım ise tartışmayı faydacı/sezgisel şekilde iki zıt yaklaşım açısından değerlendirmek şeklindedir. Bu durumda genel eğilim eşitliği sonuççuluk, rasyonellik, kıyaslanamazlık ve yarar bağlamında açıklamaya çalışan yaklaşımları faydacılık; ahlak ve adalet ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışan yaklaşımları ise sezgicilik bağlamında ele almak şeklindedir (Kymlicka, 2004).

Liberal eşitlik anlayışının önemli bir unsuru fırsat eşitliği konusundadır. Literatürdeki fırsat eşitliği ve sonuçların eşitliği ayrımı fırsat eşitliği savunusu ve onun eleştirisi üzerinden hem liberal gelenek içerisinde hem de dışarıdan eleştirilere ve savunulara sahiptir. Günümüz için sonuçların eşitliğinin savunusu sıklıkla karşılaşılabilecek bir durum değildir (Armstrong, 2003). Sonuçların eşitliğini savunan düşünür bulmak zor görüldüğü gibi tüm liberallerin fırsat eşitliğini savunduğunu iddia etmek de doğru olmayacaktır (Armstrong, 2003: 413). Dolayısıyla eşitlik tartışmaları bir şekilde liberalizm etrafında onun savunusu ya da eleştirisi konusunda şekillenen bir niteliğe sahiptir.

Bu çalışmada klasik liberal ve liberteryen düşünce geleneğinin eşitlik anlayışına ve eşitlikçiliğe karşı argümanlarına yer verilmiştir. Çalışmada, eşitlikçilik kavramı sonuçların eşitliği anlamındaki eşitlik anlayışına referansla kullanılmıştır ve kavram fırsat eşitliği ya da yasalar önünde eşitliğin ötesinde bir eşitlik anlayışı savunusunu kapsar niteliktedir. Bu bağlamda klasik liberaller, Friedrich von Hayek, Ludvig von Mises; liberteryen düşünürler Robert Nozick ve Murray N. Rothbard'ın eşitlik anlayışlarına ve eşitlikçiliğe karşı argümanlarına yer verilmiştir. Çalışmada, ilk olarak, siyaset felsefesinde eşitlik tartışmaları ile ilgili bilgi verilerek eşitliğe yönelik farklı yaklaşımlardan bahsedilmiş ve eşitlikçilik tanımı yapılmıştır. Çalışmanın devamında, liberal ve liberteryen gelenek ile ilgili bilgi verilmiş ve bu geleneğin doktrinel birliği noktasında eşitliğe yönelik yaklaşımı örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda düşünürlerin eşitlik konusundaki yaklaşımlarına geçmeden önce dağıtımcı adalete yönelik eleştiriler bağlamındaki eşitlikçilik tartışmalarında önemli bir yer tutan John Rawls'un adalet ve eşitlik anlayışına yer verilmiştir. Çalışma, Robert Nozick'in Rawls eleştirisi ve eşitlikçilik eleştirisi ile devam etmiştir. Friedrich von Hayek, Ludvig von Mises ve Murray Rothbard'ın eşitlikle ilgili düşüncelerine ve eşitlikçilik eleştirilerine yer verilmiş ve ortak argümanları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. LIBERAL VE LIBERTERYEN DÜŞÜNCE GELENEĞİNİN EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ ARGÜMANLARI

Eric Mack ve Gerald F. Gaus, Alasdair MacIntyre'nin liberteryenizm ve klasik liberalizmin bir siyasi düşünce geleneği oluşturdukları iddiasına referansla, bu düşünce geleneğini özgürlük geleneği olarak adlandırmışlardır. Bu gelenek içerisinde hem doktrinel bir birlik hem de farklılıktan bahsetmişlerdir. Farklılık konusunda piyasa anarşizmi, minimal devlet, vergi alan minimal devlet ve küçük devlet başlıkları altında devletin alanı ve büyüklüğü ile ilgili görüşler öne çıkmaktadır (Mack & Gaus, 2004).

Eşitlikçiliğin eleştirisi konusunda hem liberteryen hem de klasik liberal düşünürler benzer argümanlar üzerinden hareket etmiştir. En belirgin düşünsel ortaklıkları eşitlik konusundaki temel yaklaşımlarının yasalar önünde eşitliğin kabulüne yönelik olmasıdır. Liberal ve liberteryen düşünürler, yeniden dağıtım

ya da ekonomik anlamda eşitlik gibi sonuçlar anlamında eşitlikçi argümanların karşısında durmuşlardır. Liberal ve liberteryen düşünürlerinin eşitlikçilik karşısındaki temel argümanlarını ya da sadece yasalar önünde eşitliğe yönelik temel argümanlarını; insanın doğası gereği tek ve benzersiz olması iddiasından hareketle eşitsizliğin doğallığı, yasalar önünde eşit olmanın ötesinde bir eşitlik isteminin özgürlüğe müdahale olacağı, toplumsal iş bölümünün kaçınılmaz bir sonucu olarak eşitsizliğin varlığı, eşitsizliğin sonucu olarak ilerlemenin gerçekleşeceği tezleri üzerinden geliştirmişlerdir. Bu çalışma kapsamında fikirlerine yer verilecek olan klasik liberal düşünürler Friedrich von Hayek ve Ludvig von Mises; liberteryen düşünürler Robert Nozick ve Murray N. Rothbard'ın eşitlikçilik eleştirileri bu bağlamı örneklendirebilecek niteliktedir.

Friedrich von Hayek, eşitlikçilik eleştirisi bağlamında özgürlük, doğal farklılık ve dağıtımçı adalet; Ludvig Von Mises, faydacılık, doğal farklılık ve ilerlemecilik; Murray Rothbard, özgürlük, doğal farklılık, iş bölümü, rasyonellik ve etik kavramlarına odaklanmışlardır. Robert Nozick ise eşitlik eleştirisini büyük ölçüde liberal gelenek içerisinde bir kırılma noktası olarak adlandırılan John Rawls'un (Kymlicka, 2004) dağıtımçı adalet ve farklılık prensibi eleştirileri üzerinden kurmuştur.

2. JOHN RAWLS'DA DAĞITIMCI ADALET VE EŞİTLİK

John Rawls'un (1971) "Bir Adalet Kuramı" adlı eserinin Batı demokrasilerinin refah devleti uygulamalarını anlamlandıracak siyasi-felsefi bir yenilik olduğunu iddia etmek mümkündür (Kymlicka, 2004). Onu yeni yapan şey, liberal gelenek içerisinde daha sonra sıklıkla eleştirilecek olan yeniden dağıtım ve eşitlik bağlamında ortaya koyduğu siyasi ahlak çizgisidir. Bu çizgi onun liberalliğinin sorgulanmasına neden olmaya yetmiştir ancak onu sosyalist yapmaktan da oldukça uzaktır. Kendisinin de aslında liberalizmi sosyal refah ve yeniden dağıtım prensipleriyle uzlaştırmaya çalışırken koşulsuz bir mutlak ekonomik eşitlik savunusu içerisinde olmadığı açıktır. Liberal gelenek içerisinde alışılmışın dışında "bireyden değil, toplumdaki" (Yaman & Tarhan, 2021: 63) hareketle adalet kuramını geliştirmiştir. Will Kymlicka (2004: 125-126), Rawls'dan (1971) önce refah devletinin birbirine taban tabana zıt olan iki görüş; sağ kanatta, özgürlüğe inanan liberteryen ve sol kanatta mutlak ekonomik eşitliğe inanan Marksist görüşün bir noktada uzlaşımı olarak değerlendirildiğini ilk kez Rawls'un ortaya koyduğunu ve ardından Ronald Dworkin'in bu duruma farklı bir bakış açısı getirdiğini savunmuştur.

John Rawls'un siyaset felsefesinde oluşturduğu kırılma noktasını faydacılık-sezgilik karşıtlığı içerisinde okumak, Rawls'u değerlendirmenin bir başka yoludur. Rawls çağdaş siyaset felsefesine fayda temelinden değil ahlak temelinden bakmak konusunda bir sistematik oluşturmuş ve sezgilik içerisinde bir tartışma başlatmıştır (Kymlicka, 2004: 75). Rawls, yeniden dağıtımçı adaleti liberal olmanın bir gereği olarak sunmaya çalışmıştır ve bunu yaparken toplum sözleşmesi mantığından yararlanmış, toplumsal koşulların üzerinde bir bilin(e)mezlik perdesi 'nin (veil of ignorance) olduğu bir ilk durum (original position) varsaymıştır (1999: 11). Bu ilk durumda hiç kimse doğuştan getireceği özelliklerinin, zayıf ya da güçlü yanlarının neler olacağını bilemez ve böyle bir bilin(e)mezlik durumunda herkes en dezavantajlı lehine olacak olan en iyi koşulları seçer. Bir diğer ifadeyle Rawls, böyle bir durumda toplumdaki rol ve statümüzü bilemeyeceğimiz için en kötü koşuldakinin olabildiğince iyi durumda olmasından yana tercih kullanacağımız şeklinde bir varsayımda bulunur (Rawls, 1999: 69-70). Rawls bu duruma "farklılık prensibi" adını vermiştir ve onu bir toplum sözleşmesi durumu ile açıklamıştır. Rawls'a göre, herkes için en adil olanı seçme üzerinde bir toplumsal sözleşme gerçekleştirilmiştir (Örs, 2009: 102). Bu durumda Rawls iki temel ilkeye işaret etmiştir: özgürlük ve eşitlik. Rawls'un kuramında adaleti tesis etmek ve onu geliştirmek isteyecek olanlar özgür ve eşit insanlardır (Clayton, 2016).

Eşitliği fırsat eşitliği ve farklılık prensibi bağlamında açıklamıştır:

"Birinci ilke: herkes, herkese özgürlük tanınmasını öngören benzer bir sistemle uyumlu, eşit temel özgürlüklere sahip olmayı öngören geniş çaplı bütüncül bir sistemden eşit düzeyde yararlanma hakkına sahip olacaktır.

İkinci ilke: toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler,

a) hem en az avantajlı durumda olanın en fazla yararlanacağı;

b) hem de adil bir fırsat eşitliği koşulu gereği herkese açık olacak memurluklar ve konumlara bağlı olarak düzenlenecektir” (Rawls, 1971: 302-3 akt. Kymlicka, 2004: 77).

Rawls bu ilkeler arasında bir öncelik sıralaması yapmış ve birinci öncelik olarak özgürlükten bahsetmiştir (Chambers & Parvin, 2010). Ona göre, özgürlük en temel değerdir, adalet ise ikinci sıradadır. Bu durumda fırsat eşitliği ilkesi ile farklılık ilkesi arasında bir öncelik sıralaması yapmış ve önce fırsat eşitliğinin ardından farklılık ilkesinin geldiğini ifade etmiştir (Rawls, 1971: 302-303 akt. Kymlicka, 2004). Bu önceliği pekiştirecek olan temel savı ise özgürlüğün özgürlük dışında hiçbir şey için kısıtlanamayacağına (Erdoğan, 2008) yönelik savunusudur.

Rawls’un eşitlik ile ilgili değindiği temel bir nokta doğal yeteneklerimiz, bir diğer ifadeyle doğuştan sahip olduğumuz avantajlarımızla ilgilidir. Rawls’a göre bu noktada adil olan, bu farklılıkların en az avantajlı olanın lehine olacak şekilde düzenlenmesidir ve ancak bu takdirde kabul edilebilir olacaktır (Rawls, 1999). Rawls’un bu noktada dağıtımçı adalet ile doğuştan getirdiğimiz avantajların nasıl yönetileceğine dair bir yanıtı mevcuttur. Benzer bir durum R. Dworkin’de de vardır. Her iki düşünür de doğal yeteneklerimizin gelir eşitsizliğine neden olmaması gerektiğini savunmuşlardır (Armstrong, 2003). Benzer bir şekilde Adrian Little, Rawls’un adalet kuramındaki doğal eşitsizlikler meselesini Paine’nin hiç kimse içine doğduğu medeniyette doğa durumundakinden daha dezavantajlı bir durumda olmamalıdır yaklaşımı arasında paralellik kurarak açıklamıştır (Little, 1999).

Rawls dağıtımçı adalet fikri ile normatif bir şekilde (Kelly, 2006; Shaw, 2020: 472) eşitsizliklerden kaynaklanan adaletsizliği hafifletmeyi, bir diğer ifadeyle “Bireyin kendi sorumluluğuna giren ya da tercihlerinden kaynaklanan eşitsizlikleri değil, insanın hayattaki başarısını, şansını etkileyen eşitsizlikleri” düzenlemeyi hedeflemiştir (Kymlicka, 2004: 105). Ancak Rawls’un bu düşüncesi, başta hangi eşitsizliklerin kişisel tercihlerden kaynaklandığı, hangilerinin kaynağının toplumsal ya da doğal olduğu ya da bu eşitsizliklerin etkilerinin nasıl tespit edileceği konularında olmak üzere birey toplum sorunsalını ele alan çeşitli perspektiflerden (Okin, 1989; Sandel, 1998) eleştirilmeye açıktır.

3. ROBERT NOZICK’İN, DAĞITIMCI ADALET VE EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ: “YETKİLENME KURAMI”

Robert Nozick Rawls’un kuramını bir dönüm noktası olarak değerlendirmiş ve bundan sonra adalet üzerine düşünen hiç kimsenin Rawls’a katılmadan ya da onu neden reddettiğini açıklamadan eşitlik üzerine söz söyleyemeyeceğini savunmuştur (Nozick, 1999: 183). Nozick, Rawls’un adalet teorisini eleştirmiş ve karşı argümanlarını toplumsal iş birliği, farklılık prensibi ve zenginliğin üretilmesi konularından türetmiştir.

Nozick toplumsal iş birliğini bireysel hakedişleri belirsiz bir zemine oturttuğu gerekçesiyle eleştirir. Ona göre, Rawls’un toplumsal iş birliği iddiası “suyu bulandırmak” gibidir ve kimin neye sahip olduğu konusunda karışıklık yaratma potansiyeline sahiptir (Nozick, 1999: 185). Nozick, Rawls’un kavramsallaştırdığı farklılık prensibinin toplumu dikkate aldığını ve bireyi ihmal ettiğini savunmuş ve birey ilk durumda neden en dezavantajlı olacağını varsayarken kendisini en avantajlı olarak görmek istemesin sorusunu sormuştur. Düşününürün bu eleştirisindeki temel dayanak noktası ilk durumda, doğa durumunda, bireyin kendisini en avantajlı konumda hayal etmek ve en dezavantajlı durumda olmaktan korkmak seçenekleri karşısında tercihini neden Rawls’un iddia ettiği gibi en dezavantajlı olmaktan korkmak yönünde kullanacağı sorusudur. Nozick’in farklılık prensibine yönelik ikinci eleştirisi prensibin neler için geçerli olacağını bilinemeyeceğidir. Bir diğer ifadeyle, hangi doğal özelliklerin ne gibi ya da ne ölçüde avantaj sağlayacağını hiçbir zaman bilinememesidir (Nozick, 1999:189-190). Bu eleştiriden türetililecek anlamlı bir soru, doğal özelliklerimizin her zaman kesin avantaj ya da dezavantaj sağlayacağı toplumsal durumlar var mıdır sorusudur ve bu soru sadece eşitlik değil determinizm tartışmalarını da ilgilendiren geniş bir imaya sahiptir. Nozick’in bir diğer eleştirisi farklılık ilkesine göre yapılacak olan yeniden dağıtım konusuna yöneliktir. Rawls’un öngördüğü yeniden dağıtım sürekli bir şekilde ortadaki ve en alttakinin yer değiştirmesine neden olacaktır, her koşulda mutlaka bir

en dezavantajlı olacaktır. Sonuç olarak belirsiz olan kimin en dezavantajlı olacağıdır ve bu da Nozick'e göre Rawls'un kuramının çelişkili yanıdır (Nozick, 1999: 209).

Nozick'in eleştirdiği bir başka husus, Rawls'un kuramının bir sonucu olarak yorumladığı zenginlik üretme aşamasında rol almadan ondan pay almanın meşruiyeti konusundadır. Nozick burada kaynaklar ile ilgili bir yanılmanın var olduğunu iddia etmiştir. Ona göre tıpkı cennet tasavvuru gibi her şeyiyle donanımlı, verili bir dünyada zenginlikleri paylaşmak gibi bir durum söz konusu değildir. Ona göre zenginlik öncelikle üretilen bir şeydir ve ona katkı sağlamayanın ondan pay alması adaletsizliktir (Nozick, 1999: 185-204).

Nozick, Rawls eleştirisinin üzerine, eşitlik ve adalet konusunda "yetkilenme kuramı"ni öne sürmüştür (Nozick, 1999). Yetkilenme kuramı mülkiyet ile, mülk sahibi olmayı hak etme ile, ilgilidir ve üç temel ilkesi vardır. Bunlardan birincisi, adil kazanım ile ilgilidir, ikincisi aktarım ilkesi yani adil bir şekilde kazanılan zenginliğin/mülkün aktarılabilceğini öngören ilkedir, üçüncüsü ise bu iki yol dışında hak sahibi olmanın mümkün olmadığını savunan ilkedir (Nozick, 1999: 151). Yeniden dağıtım Nozick'e göre hak ediş ilkesi ile çelişkilidir. Ürün bireyseldir oysaki dağıtımçı adalette toplumsalmış gibi dağıtımı öngörülmektedir. Nozick'e göre mülk edinen ve onu süreç içerisinde işleyen bir diğer deyişle onu yenisini üretmek için kullanan kişi onun üzerinde hak sahibidir (Nozick, 1999: 171-172).

O halde Robert Nozick'in dağıtımçı adaletle karşı çıkışındaki bir unsur adil elde edilen mülkiyet hakkı iken bir diğer unsur devletin alanı ve dağıtımçı adalet ilişkisine yöneliktir. Nozick'e göre meşrulaştırılabilecek en büyük devlet minimal devlettir. Bu devlet hakları koruma altına alan ve güç tekeline sahip olan devlettir. Minimal devletin ötesindeki devlet ona göre meşru değildir. Nozick'e göre, bir devletin daha kapsamlı olması, o devletin temel insan haklarını çiğnemesi anlamına gelecektir. Nozick, dağıtımçı adaletten, bu bağlamda daha kapsamlı bir devlet savunusunun en temel ilkelerinden birisi olarak bahsetmiştir ve dağıtımçı adaleti savunmanın ister istemez alanı geniş bir devleti savunmak anlamına geleceğini savunmuştur (Nozick, 1999: 121-139). Nozick'e göre dağıtımçı adalette dağıtımın belli ilkelere göre belirlenmesi bir zorunluluktur ve bu durum da özgürlüğü kısıtlayıcı ve bireylerin yaşamlarına müdahale edici bir özellik taşımaktadır. Çünkü ona göre yeniden dağıtımın müdahale olmaksızın gerçekleşmesi mümkün değildir (Nozick, 1999: 155-167). Nozick'in meşru gördüğü eşitlik, yasalar önünde eşitliktir. Ona göre daha geniş bir eşitlik kurgusu olarak ekonomik eşitlik anlayışını savunmak, özgürlüklere müdahale anlamına gelecektir (Nozick, 1999).

4. FRIEDRICH VON HAYEK'İN EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ: ÖZGÜRLÜK

Hayek eşitlik kavramı ile yasa önünde eşitliği kastetmiştir. Bir diğer ifade ile eşitlik, hukuk ve davranış kuralları bağlamında eşitliktir. Hayek'e göre yasalar önünde eşitlik özgürlüğü tehlikeye düşürmeyen tek eşitlik anlayışıdır. Bireysel özgürlükler, bazı tercihlerin ya da hayat tarzlarının diğerlerine göre daha başarılı sonuçlar kazandırmış olması yoluyla eşitsizlikleri ortaya çıkarırlar. Bu açıdan Hayek'e göre eşitsizlikler, özgürlüklerin doğal sonucudur (Hayek, 2011: 143-144). Bu noktada, Hayek'in yaklaşımı bizi kanunlar önünde eşitlik garantisi altına alındığı sürece eşitsizlik ile ilgili normatif bir kaygısının bulunmadığı sonucuna vardırır.

Hayek, eşitlik ve eşitsizliğe yönelik argümanını insan doğasının farklılığı ve her bir bireyin biricikliği argümanı üzerine kurmuştur. Herkesin yasalar önünde eşit olması Hayek'e göre insanların gerçekte eşit oldukları anlamına gelmez ya da yasaların onları eşit kılma çabası olduğu anlamına gelmez. İnsanlar doğaları gereği birbirlerinden kapasite ve yetenekler anlamında farklılık gösterirler. Biyolojik olarak her bir insan miras aldığı "binlerce gen ve gen kalıpları olması münasebetiyle, bilinmeyen bir niceliktir" (Hayek, 2011: 145). Tam da bu noktada, Hayek modern dönem insanının doğuştan gelen farklılıkları etkisizleştirmek ve geriye kalanları ise çevresel etkilerle açıklamak gibi bir eğiliminin olduğundan bahsetmiştir. Hayek'e göre çevresel etkiler ne kadar fazla olursa olsun bireylerin doğuştan farklı oldukları gerçeğini göz ardı etmemek gereklidir. Aslında ona göre, insanlar ne doğal ne de çevresel olarak eşit değildir. Ancak bu gerçek, insanların eşit hukuki ve ahlaki muameleye tabi tutulmaları gereğini ortadan kaldırmaz. Ona göre, insanlar aslında eşit değildir ancak ilkesel olarak yasalar önünde eşit kabul edilirler ve edilmelidirler (Hayek, 2011).

Hayek dağıtımçı adaleti ve devletin toplumda yaşayan bireyleri eşitleştirmeye çalışmasını özgürlüğü kısıtlamak olarak görmüştür.

“Dağıtımçı adalet ilkesi bir kez getirildi mi tüm toplum buna göre organize edilinceye kadar ilkenin icabı tamamlanmış olmayacaktır. Bu tüm asli vasıfları bakımından özgür bir toplumun aksi bir toplum türü –bireyin ne yapacağına ve bireyin onu nasıl yapacağına otoritenin karar verdiği bir toplum-husule getirecektir” (Hayek, 2011:165).

Buradan çıkarılabilecek sonuç Hayek’in eşitlik ve özgürlükle ilgili düşüncelerini dağıtımçı adalet fikrinin karşısında konumlandığıdır. Ona göre, eşitlikçilerin daha çok çevresel kaynaklı olduğunu düşündükleri eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, kurumsal müdahaleleri gerektirecektir ve böyle bir dağıtımçı adalet için anlamlı gerekçeler bulunmamaktadır (Hayek, 2011: 146-149).

5. LUDVIG VON MISES’İN EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ: ÖZGÜRLÜK VE İLERLEME

Ludvig von Mises eşitlik tartışmalarını, 18.yy. liberalizmi ile yeni dönem liberalizmi arasındaki farkın en belirgin olarak kendisini gösterdiği konu olarak görmüştür. Doğal hukuk ve aydınlanma düşüncesinin etkisi altındaki 18.yy. liberalleri sosyal ve siyasal haklar bağlamında herkesin eşit olduğunu savunmuşlardı ve insanlar arasındaki tüm farklılıkların insanın ve toplumun ürünü olduğunu düşünmüşlerdi. Ancak Mises, bu görüşün tamamen yanlış bir varsayım olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, aslında insanlar eşit değildir. Kardeşler arasında bile ciddi fiziksel ve zihinsel farklılıklar vardır. Doğa yarattıkları konusunda kendisini tekrar etmez, hiçbir şeyi “düzinelerce” ya da standart bir şekilde üretmez. Bu nedenle eşit muamele yani yasalar önünde eşitlik, insanlar eşittir gerçeğine dayanmaz (Mises, 2002: 27-28).

Herkesin yasalar önünde eşit sayılmasının Mises’e göre iki temel nedeni vardır. Birinci neden özgür iş gücünün köle işgücünden daha verimli olmasıdır. Özgür işgücü daha verimlidir çünkü birey çalışmasının sonucu olan ürününe sahip olacağını bilerek çalışır. Bu önermenin eşitlik ile ilgisi yasalar önünde herkesin aynı haklara sahip olmasının herkesin özgür olmasından kaynaklandığı noktasındadır. İkinci neden ise, herkesin yasalar önünde eşit olmasının toplumsal barışın sürekliliğini sağlayacak bir durum olarak görülmesi ile ilgilidir ve yasalar önünde eşitliğin sağlayacağı toplumsal faydanın gözetilmesinin sonucudur. Mises’e göre hak ve sorumluluklar açısından yasalar önünde farklı tanımlanmış sınıfları bir arada barış içerisinde yaşatmak mümkün değildir. Bir toplumda iç huzurun ve barışın sağlanması için sınıf ayrıcalıklarının ortadan kalkması gereklidir (Mises, 2002: 27-8; Mises, 2007: 64-7). Mises, sınıf kavramının ve sınıf çatışmasının Marksist bir kurgu olduğunu savunmuş ve aslında beslendiği temel kaynağın toplumdaki bireylerin menfaatlerinin çatışacağı varsayımı olduğunu ortaya koymuştur. Mises’e göre toplumu sınıflara ayrılmış olarak tahayyül etmek ve bu sınıfların çıkarlarının çatıştığını savunmak kurgudan ibarettir. Mises’e göre çıkarlar çatışmak zorunda değildir (Mises, 2007: 380-381).

Mises, liberalizmin hiçbir zaman yasalar önünde eşitlikten daha fazlasını vademediğini ve etmeyeceğini savunmuştur. Mises’e göre insanın gücü insanları eşit kılmaya muktedir değildir. İnsanlar yasalar önünde eşittir ve liberalizm de hiçbir zaman bundan daha fazlasını iddia etmemiştir. Mises, bu noktada eşitlik argümanını sosyalizm eleştirisi ile örtüştürmüştür. Mises sosyalistlerin yasalar önünde eşitliğin yetmeyeceğini, insanları gerçekten eşit kılmamanın yolunun ekonomik eşitlik yani gelirlerini eşit kılmaktan geçtiğini savunduklarına işaret etmiştir (Mises, 2002: 29). Sosyalist eleştirinin liberal toplumdaki zengin yoksul ayrımı ve gelir eşitsizliği üzerinden şekillendiğini belirtmiştir ve bu eleştiriye iki aşamalı bir şekilde cevap vermiştir. Öncelikle ona göre, gelir eşitsizliğinin olduğu bir toplumda herkes çok çalıştığında çok kazanacağını bilir ve maksimum ürünü ortaya koymaya çalışır. Böylelikle ilerleme tüm toplum için gerçekleşmiş olur. İkinci aşamada Mises, tıpkı Hayek gibi bugünün lüksü yarının ihtiyacıdır anlayışı ile lüksü deneyecek ve onun üretim maliyetini ilk aşamada karşılayacak zenginlerin olması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle sosyalist bir toplumda Mises’e göre ilerleme olmayacaktır (Mises, 2002: 31-32). Buradan hareketle, sonuç olarak eşitlikçi argümana karşı Mises’in özgürlük ve ilerleme kavramlarını öne çıkardığı görülmektedir.

6. MURRAY ROTHBARD'IN EŞİTLİKÇİLİK ELEŞTİRİSİ: DOĞAL ÇELİŞKİ VE “DOĞAYA KARŞI İSYAN”

Murray Rothbard'a göre ahlakilik, adalet ve idealizm kavramları uzun zamandır solun tekeli altındadır ve sola gelen eleştiriler de teoride “mükemmel” olan kuramlarının pratikte uygulanamaz oluşu konusundadır. Bu durum, Rothbard'a göre etik ve ideal kavramlarını sola terk etmenin bir göstergesidir ve benzer bir şekilde eşitlik savunuculuğu da “sola garanti edilmiş” (Rothbard, 2009: 1) durumdadır.

Eşitlikle ilgili Rothbard'ın yapmış olduğu bir diğer tespit, eşitlik kavramının sorgulanamaz ahlaki bir konumu olduğuna yöneliktir. Özellikle iktisatçıların eşitlik söylemi benimsediklerinde teorilerine yönelik eleştirilerden adeta muaf oldukları durumundan eşitliğin sorgulanamazlığının bir örneği olarak bahsetmiştir. Rothbard, eşitliğe sorgulanmayan bir ahlaki değer atfedildiğinden bahsederken, bilimsel yaklaşım içerisinde olanların, iktisatçılar gibi, eşitlik gibi bir değer yargısından bahsetmenin onun rasyonelliğini kanıtlamak zorunluluğunu ortaya çıkardığını savunmuştur (Rothbard, 2009: 3).

Rothbard eşitlik bağlamında iki temel soru sormuştur; “eşitlik şimdi sahip olduğu sorgulanmayan etik ideal statüsüne sahip olmalı mı?” Ve bir şey teoride doğru kabul ediliyorsa pratikte de doğru ve uygulanabilir olması gerekmez mi? (Rothbard, 2009: 3). Rothbard, teori ve pratik ayrımının anlamsız bir ayrım olduğunu savunmuş ve teoride doğru olanın pratikte de uygulanabilir olması gerektiği üzerinde durmuştur. Eğer bir şey pratikte uygulanabilir değilse tutarlılık gereği teoride de doğru olmamış olduğu sonucunu ortaya çıkarır. Eşitlikten hareketle ortaya attığı bu fikri Rothbard, tüm etik idealler için de savunmuştur. Ona göre eğer bir etik ideal insanın ya da evrenin doğasına aykırı ise, pratikte var olması mümkün değil ise bu ideal iyi bir ideal değildir ve bir amaç konumunda olmamalıdır. Aksi durumda, insanlar hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecek bir “ahlaki iyi”nin ve idealin tıpkı eşitlik gibi esareti altında olmuş olurlar (Rothbard, 2009: 4).

Rothbard eşitlikçilik argümanına doğayla olan çelişkisi bakımından karşı çıkmıştır:

“Sahi, şu eşitlik denen şey nedir? Bu kavram çok fazla konuşulmuş ama çok az tahlil edilmiştir. Belirli bir özelliğe göre A ve B birbirinin aynı ise bunlar eşittir denir (...) Eğer iki değnek uzunluk bakımından aynı ise, uzunlukça eşittirler. Eğer öyleyse herhangi iki kişinin birbiriyle tam olarak “eşit” olabilmesinin ancak ve ancak bir tek yolu vardır: bütün özelliklerinin aynı olması. Bu demektir ki, doğal olarak bütün insanların eşitliği-eşitlikçi ideal-yani ancak bütün insanlar tüm özellikleri bakımından tam olarak tek tip, tamı tamına özdeş oldukları zaman başarılabilir. Eşitlikçi dünya kaçınılmaz olarak bir dehşet kurgusu-kişisellik, çeşitlilik ya da özel yaratıcılıktan yoksun, kendine özgü bir çehreden mahrum özdeş yaratıklar dünyası olacaktır” (Rothbard, 2009: 5).

Rothbard, gerçekten eşitlikçi bir uygulamanın ancak korku filmlerinde görülebilecek düzeyde bir ütopya olabileceğini ifade etmiş ve gerçekte eşitlikçi bir uygulamanın ve eşitlikçi bir toplumun sadece totaliter yöntemler ile oluşturulabileceğini savunmuştur. Dolayısıyla eşitliği sağlamak çabası ona göre yönetsel olarak totaliterlik ile örtüşen bir uygulamadır (Rothbard, 2009: 5).

Rothbard eşitliğe karşı argümanını eşitsizliğin doğal olduğu bilgisine dayandırmıştır. Çeşitliliğin ve değişkenliğin kökeninin insanın biyolojik doğasında olduğuna işaret etmiştir. Bu noktada ona göre eşitlikçi yaklaşım “doğaya karşı isyandır” (Rothbard, 2009). Rothbard bu açıdan, eşitlikçileri inkarcı olarak değerlendirmiştir:

“Eşitlikçilerin, birey olarak ne kadar zeki olurlarsa olsunlar, bizzat insan zekasının ve aklının temelini, realitenin ontolojik yapısının, insan doğasının ve evrenin yasalarının hüviyetini inkâr ettikleri sonucuna ulaştık (...) gerçekliğin yapısını inkâr etmektedirler (...) medeniyetin tahribi, hatta bizzat insan ırkının tahribi, yüksek ve takdire şayan ahlakiliğin şeref halkası olarak taçlandırılmadıkça, ahlak eşitçilerin tarafında olamaz” (Rothbard, 2009: 13-14).

O halde Rothbard'a göre özetle eşitliği savunmak ne doğal ne de ahlakidir. Rothbard'ın bir başka argümanı eşitsizliğin özgürlükle olan ilişkisi konusundadır ve bunu bireysel farklılığa vurgu yaparak açıklamıştır. Ona göre insanlar eğer “karıncalar gibi tek tip, birbiriyle birebir yer değiştirebilir olsalardı”

(Rothbard, 2009: 169) özgürlüğe ihtiyaç duymazlardı. Ancak, insan soyunun üstünlüğü her bir bireyin biricikliğinde saklıdır. Her bir bireyin biricikliği ise bireyin bir başkası ile değiştirilebilir ya da yerini tutabilir olmamasıdır. Bu biricikliğin korunup gelişmesi eşitsizlik ve sonuç olarak özgürlük demek olacaktır (Rothbard, 2009: 169-91). Dolayısıyla sadece “en yüksek siyasi değer” (Rothbard, 2002: 259) olan özgür olmak konusunda eşitlik insan doğası ile uyum içerisindedir ancak koşulların eşitliğini sağlamaya çalışmak ona göre “insanlığı karınca yuvasına indirgemek” (Rothbard, 2009: 191) olacaktır.

Rothbard eşitsizlikten sadece insan doğası değil aynı zamanda toplumsal iş bölümünün kaçınılmaz sonucu olarak da bahsetmiştir. İlkel olmayan bir yaşam iş bölümünü gerektirecektir ve bu da ekonomik eşitsizliklerin kaçınılmazlığı sonucunu doğuracaktır. Rothbard, serbest piyasanın sadece mesleklerde çeşitliliğe yol açmayacağını, aynı zamanda meslek grubu mensupları arasında ekonomik ya da statü eşitsizlikleri de ortaya çıkaracağını hatırlatmıştır. Rothbard bu durumu hem modern ilkelcilik eleştirisi hem de özgürlük savunusu ile meşrulaştırmıştır. İlkel toplumlarda iş bölümü yoktur, iş bölümünün olduğu toplumlarda da eşitsizlik vardır. Bu durumda mutlak bir eşitlik talebi ilkelciliği savunmak anlamına gelecektir. İş bölümünün olduğu bir toplumda farklı meslekler ve uzmanlık alanları vardır. Bunlardan bazıları çok gelir elde ettirirken bazıları daha az kazandırır. Rothbard, bireylerin kendi mesleklerini seçme özgürlükleri olduğu sürece düşük gelir elde etmenin bir şikâyet konusu olmayacağını savunmuştur (Rothbard, 2009: 191-196).

SONUÇ

Eşitlik tartışması siyaset felsefesini ilgilendiren normatif bir tartışmadır. Hem liberal hem de sosyalist düşünüşün “mutlak ekonomik eşitlik olmalı mıdır” sorusuna verdikleri yanıt normatiftir. Klasik liberal ve liberteryen gelenek yasalar önünde eşitliği savunurken, ekonomik anlamda eşitliğe ve eşitlikçiliğe karşı çıkmıştır. Bunu yaparken, eşitlikçilik eleştirisi konusunda, ortak bazı argümanlardan hareket ettiklerini savunmak mümkündür. İlk argüman, mutlak bir ekonomik eşitlik ya da dağıtımçı adaletten kaynaklanacak bir tür ekonomik eşitliğin reddi ve bu reddedişi insan doğası ile açıklama eğilimidir. Bu bağlamda çalışma kapsamında incelenen düşünürler ekonomik eşitsizliği savunurken insan doğasında da var olduğunu öne sürdükleri eşitsizliğe referans yapmışlardır. Onlara göre, insanlar doğaları gereği birbirlerinden farklı ve biriciktir. Hayek, insanların biyolojik olarak birbirlerinden farklı varlıklar olduklarını, aynı koşullarda yetişen kardeşlerin bile birbirlerinden farklılık göstereceğini belirmiş ve eşitliği doğallaştıran argümanı eleştirmiştir. Benzer bir şekilde Mises de insan doğasının farklılığına ve biricikliğine işaret etmiş, insanların gerçekte eşit olmadıklarını ancak toplumda barışın sağlanabilmesi için yasalar önünde eşit kabul edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Rothbard ise, insanların birbirlerinden farklı oluşuna ve birbirlerinin yerini alamayacaklarına vurgu yapmıştır. Buradan hareketle eşitsizliğin doğallığını kanıtlamaya çalışmıştır. Eşitlikçilik talebini doğaya karşı isyan olarak nitelendirmiştir. Ona göre sadece herkesin özgür olması konusundaki eşitlik, doğal olan eşitliktir.

İkinci ortak argüman eşitliğin özgürlüğe yönelik bir müdahale olduğu iddiasıdır. Hayek, Mises, Rothbard ve Nozick eşitliğin bireysel özgürlüklere müdahale olduğunu savunmuşlardır. Bağlantılı olarak dağıtımçı adalet eleştirisi de düşünürlerin ortak argümanlarından birisi durumundadır. Hayek’e göre dağıtımçı adalet bir kez yerleşince toplumun tüm alanlarına müdahale edinceye kadar devam eder ve bu müdahale özgürlüğün ortadan kalkması demektir. Nozick ise eleştirisinin büyük bölümünü dağıtımçı adalet eleştirisi üzerine kurmuştur. Dağıtımçı adalet anlayışının bireysel özgürlük ve mülkiyet hakkı ile çeliştiğini öne sürmüş ve zenginliğin elde edinim sürecinde payı olmayanların onun yeniden dağıtım ile haksız bir kazanç elde edeceklerini savunmuştur. Bu anlamda yeniden dağıtımçı öngören eşitlikçi yaklaşıma karşı çıkmıştır.

Üçüncü ortak argüman, özellikle Mises ve Rothbard’ın üzerinde durduğu toplumsal iş bölümünün kaçınılmaz sonucu olarak eşitsizliğin toplumsal varlığı argümanıdır. Onlara göre, farklı işler ve farklı uzmanlık alanları, farklı kazanımlar ortaya çıkaracaktır. Bu toplumsal iş bölümünün kaçınılmaz sonucudur. Bu noktada düşünürlere göre eşitliği savunmak, iş bölümü öncesi ikelliği savunmak anlamına gelecektir. Mises buradan hareketle eşitsizliğin ilerleme ile olan doğrudan ilişkisinden de bahsetmiştir. Toplumsal iş bölümünü yok sayacak türden bir eşitlik ona göre ilerlemenin doğasına aykırı olacaktır.

Liberal ve liberteryen düşünce geleneğine bağlı olarak çalışmada fikirleri değerlendirilen düşünürler, eşitlikçilik eleştirisinin siyasi felsefi temellerinde, ortak meşrulaştırıcı argüman olarak, insan doğası, özgürlük ve ilerleme temalarını kullanmışlardır. Eşitliği özgürlüğün karşısında konumlandırmış ve eşitliği savunmamanın siyasi-felsefi temellerini özgürlüğün savunusu olarak sunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Armstrong, C. (2003). Opportunity, responsibility, and the market: interrogating liberal equality. *Economy and Society*, 32(3), 410-427.
- Chambers, C. & Parvin, P. (2010). Coercive redistribution and public agreement: re-evaluating the libertarian challenge of charity. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 13(1), 93-114. <https://doi.org/10.1080/13698230903326281>
- Clayton, M. (2016). Liberal equality: political not erinaceous. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 19(4), 416-433. <https://doi.org/10.1080/13698230.2016.1146307>
- Erdoğan, M. (2008). Adalet ve eşitlik. *Muhafazakâr Düşünce*, 4(15), 9-22.
- Gaus, G. F. (2000). *Political Concepts and Political Theories*. USA: Westview Press.
- Hayek, F. V. (2011). *Özgürlüğün Anayasası*. (Çev. Y. Z. Çelikkaya). Ankara: BigBang yayınları.
- Kelly, P. (2006). The social theory of anti-liberalism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 9(2), 137-154.
- Kymlicka, W. (2004). *Çağdaş siyaset felsefesine giriş*. (Çev. E. Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Little, A. (1999). The politics of compensation: Tom Paine's agrarian justice and liberal egalitarianism, *Contemporary Politics*, 5(1), 63-73.
- Mack, E. & Gaus, G. F. (2004). Classical liberalism and Libertarianism: The liberty tradition. G. F. Gaus & C. Kukathas (Ed.). *Handbook of Political Theory* (s.115-130). California: Sage.
- Mises, L. V. (2002). *Liberalism in the classical tradition*. USA: Cobden Press.
- Mises, L. V. (2007). *Sosyalizm: İktisadi ve sosyolojik bir tahlil*. (Çev. Y. Şahin). Ankara: Liberte Yayınları.
- Nozick, R. (1999). *Anarchy, state and utopia*. Oxford: Blackwell.
- Okin, S. M. (1989). *Justice, gender and the family*. The USA: Basic Books.
- Örs, B. (2009). *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. London: Oxford University Press.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice (Rev. Ed.)*. London: Oxford University Press.
- Rothbard, M. N. (2002). *The ethics of liberty*. New York: New York University Press.
- Rothbard, M. N. (2009). *Eşitlikçilik: Doğaya karşı isyan*. (Çev. M. Acar). Ankara: Liberte Yayınları.
- Sandel, M. (1998). *Liberalism and the limits of justice*. New York: Cambridge University Press.
- Shaw, J. (2020). Justice in Emmanuel Levinas and John Rawls. *International Journal of Philosophical Studies*, 28(4), 471-487.
- Yaman, S. & Tarhan, B. (2021). *Liberteryenizmin felsefi temelleri*. İstanbul: Liberus Kitap.